

Vzpomínky na čtvrť Třebíče „Kanciborek“ a na zdejší živnostníky, občany a mládež

Lubomír Strnad

Příloha Budišovského zpravodaje 2/2021

30. 6. 2021

Vzpomínky na čtvrť Třebíče „Kanciborek“ a na zdejší živnostníky, občany a mládež

Vzhledem k tomu, že chci napsat něco o této městské čtvrti, musím začít na druhém konci Třebíče, na Nových Dvorech, kde jsem se v roce 1937 narodil, jedenáct let po sestře. Můj otec tam pracoval na městských jatkách jako správce jatek (jatecký), až do roku 1941, kdy v protektorátu byl pak Němci totálně nasazen na práci ve firmě Benz v Třebíči-Domcích, kde byla válečná výroba.

Celá rodina se musela vystěhovat z bytu v objektu jatek a našla na krátkou dobu ubytování na Stařečce u Smolů. Po roce jsme se přestěhovali na Kanciborek, do Klimentovy ulice k mé babičce. To jenom na upřesnění, jak jsem se tam dostal. Do první třídy obecné školy jsem chodil v židovské čtvrti (ul. L. Pokorného), po válce pak nejprve do Hasskovy a potom na Jordán. Zde jsme bydleli do začátku 60. let minulého století. Celé tehdejší území Kanciborku bylo pro nás kluky větší, začínalo od Stařečky, uličky Hadlíz a křižovatky s ulicí dr. Ant. Hobzy, směrem k „železničnímu mostu“ na Borovinu, Sucheniovy ulice až nad větrný mlýn za železniční tratí, k ul. Na Špitálce a samozřejmě včetně celého železničního mostu. Dále jako kluci jsme si pro své výpravy přivlastnili i celé Libušino údolí Stařečského potoka, Krajíčkovu stráň s „Kytlovkou“, (stráň s lesem nad řekou Jihlavou). Pochopitelné je, že nejzajímavějším objektem byl pro nás kanciboráky železniční most, ale ten byl až do konce války v roce 1945 strážěn německým strážním oddílem Wehrmachtu. Pod „větrníkem“ (starým větrným mlýnem na kůru) u tratí, mezi mostem a přejezdem vlaku přes silnici, bydlely ve dvou drážních

domcích dvě rodiny. V prvním rodina Kropáčova, pan Kropáč byl drážní technik. Ve druhém rodina Hvězdova, pan Hvězda pracoval jako hradlař u přejezdu, kde jedoucí vlak vždy pískal a upozorňoval, že se blíží a protne silnici do Boroviny.

Nyní se dostávám vlastně k tomu, v čem mně je dodnes Kanciborek blízký, protože je z něho dokonalý rozhled skoro po celé Třebíči, snad lepší je jen od Kostelíčka. Také proto, že jsem zde strávil léta dětství i dospívání a šel odtud na vojnu. Byla to v té době, válečné i poválečné, čtvrt, kde se všichni sousedé dobře znali, většina z nich pracovala v Borovině u firmy Baťa. Mnozí z nich byli živnostníci, kteří měli své stálé zákazníky, i když jich bylo na dnešní dobu a tehdejší rozlohu Kanciborku (necelé 3 km²) docela dost. Většina z nich měla své obchody a krámky soustředěné okolo Sucheniovy ulice, ale někteří byli i v okolních ulicích pod tratí, jako ulice: Kanciborek, Klimentova, Bisatova, Bohunčina, Doležalova a Nad lesem. Nebudu zde všude uvádět čísla domů, ale jen příjmení a obchod, nebo živnost. Snad se na mne pro to nebudou jejich nynější žijící rodinní příslušníci zlobit.

Pan Valíček trafikant, Benešovi – zemědělské produkty, Musilovo – řeznictví a uzenářství, Věbrovo pekařství. Dále mlékárna v malém krámku u Číhalů, kde se vystřídaly v různém období – paní Svitáčková, paní Pelikánová, paní Soudková a paní Culková. Sám pan Číhal a jeho žena provozovali hlavně pohostinství a příležitostně i řeznictví, s různými druhy masa, např. i v té době oblíbeného koňského masa. Pan Holčapek – smíšené zboží, pan Weigner – potraviny. V domě u Vojtěchů byla také prodejna potravin a dalšího zboží – koloniál, kterou provozoval pan Trpák a potom také další obchodníci. V pěkném moderním domě mezi panem Trpákem a panem Holčapkem bydleli Pelikánovi společně s dceřinou rodinou Novotnových. Paní Pelikánová – šila zakázkové košile pro židovského obchodníka a také něco pro místní. Ubytovala také studenty, jeden z nich byl i můj spolužák z PŠS I. Tkačuk, pozdější inženýr a manžel vnučky Jarky. Manžel paní Pelikánové byl návrhář obuvi u firmy Baťa, měli syna Františka a dceru Marii. U Bati také pracoval jejich tchán pan Novotný, jeho žena Marie byla v domácnosti, později prodávala v potravinách u pana Trpáka a také pracovala nějaký ten čas na obci s mým tátou (na podatelně), měla 2 dcery Jarku a Alenu. Naše rodiny si byly blízké, protože byly „odnaproti“. Tak to byl, se svolením paní Jarky a Aleny, trochu širší pohled do jedné zdejší rodiny. Dále pan Mastný – holičství a kadeřnictví, pan Kopta – pánský a dámský krejčí, pan Apeltaur – řeznictví a uzenářství, bydleli jinde, v domě s Huňáčkovými. Pan Pražan – pekař, pan Kaut – zelinář, pan Foltýn – potraviny a jiné zboží, dole u křižovatky bylo ještě jedno holičství a kadeřnictví. Na Kanciborku u „Holčapek“ také bydlel známý učitelský pár, pan řídící učitel M. Řídký s manželkou a rodinou. Okolo r. 1955 byla v prouluce mezi domem pana Číhala a Věbrovým pekařstvím přistavěna menší bytovka s novou prodejnu smíšeného zboží v přízemí. Ale to již v té době žádní živnostníci na Kanciborku neexistovali. Hlavně nesmím zapomenout na velkou stavební firmu pana stavitele ing. Herzána a jeho potomků, která měla velký stavební dvůr zásobený veškerým stavebním materiálem. Nad ním vedla část nové, prvorepublikové dlážděné silnice na Borovinu, dál už byla jen prašná. V opěrné zdi silnice byl záhadný nový klenbový otvor, do kterého jsme se jako kluci schovávali také při vyhlášení leteckého poplachu. To jsem sice trochu odbočil,

proto se vrátím zpět k dřívějším živnostníkům. Dalším byl pan Kraus – dámský a pánský krejčí, který uměl ve stíněných prostorech, s manželkou a třemi syny S., Z. a P., vytvořit nemožné. Paní Šitavancová – mandlování prádla, pan M. Koukal – kameník, pan N. Čech – klempíř, který měl motorku „Norton“, J. Samek – geodet. Dále tam byli další různí řemeslníci, kteří dovedli opravit vše od železa až po elektriků, jako například nezapomenutelný automechanik František Šoukal, který „žil“ ve své dílně nad tratí u větrníku, byl tam také zedník, truhlář a dokonce i jeden místní kominík. A další starší kamarádi odborníci, jako L. Kotoul, J. Tranda senior, J. Kroutil, nebo Z. Svoboda senior, výborný fotbalista V. Kružík, M. Saturka, pan P. Iša senior – typograf, který měl zase motorku „Indian se sajdou“, P. Iša ml., J. Kropáč ml., také ti tři kluci Krauzovi a J. Smolík. Z dnešního pohledu lze říci, že není možné, aby se všichni tito živnostníci s rodinami v době „potravinových lístků“ užívali, žili skromně a uměli si udržet své zákazníky. Neodmyslitelnými lidičkami Kaciborku byli také chudá paní se dvěma dcerami, se kterými bydlela ve starém větrném mlýně, (po kanciborácky větrníku). Po nich se tam nastěhovala početná rodina Vondráčková, obec je tam přestěhovala z malého domku na Nových Dvorech na Brněnské ulici. Lze říci, že dle způsobu jejich obživy je také můžeme zařadit mezi zdejší podnikatele. Chodili s manželkou po Třebíči se starým dětským kočárkem, když jim někdo dal něco již nepotřebného, tak to dalším lidem nabízeli. Věřte nebo ne, ale mnohdy to byly věci upotřebitelné, a proto našly nového majitele. Byli to slušní lidé, proto jim skoro každý dal i nějakou tu korunu na přilepenou. Dostali v té době také od obce s manželkou trvalé zaměstnání, prováděli s károu a košťaty po Třebíči sběr odpadků a zametání místních komunikací.

Koncem 40. let minulého století již také našlo z Kanciborku mnoho mladých lidí zaměstnání v nově vybudovaném podniku ZMS, zpočátku na výrobu elektromotorů a později tryskových stavů, dále potom dvouválcových a jednoválcových pletacích strojů světové úrovně. Podnik, který si vychoval mnoho vykajících technických a řídicích pracovníků a zdatné zahraniční montéry, bohužel podnik, který již dnes neexistuje, tak jako několik dalších v Třebíči.

Významnou osobností této části a našeho města byl pan profesor Theodor Kilián učitel, přední esperantista a uznávaná osobnost i v zahraničí. Žil nedaleko od nás, a tak jsme se často potkávali, když už potom nemohl chodit ven, tak jsem za ním občas zašel na besedu. Když zjistil, že závodím v atletice za Spartak Třebíč, tak mě asi za měsíc zavolal a řekl, mám tady pro tebe dárek z Francie a předal mně krásné skokanské tretry od firmy Adidas, které v té době u nás nebyly k sehnání. I když jsem v polovině sedmdesátých let minulého století s lehkou atletikou skončil, mám je dodnes schované, jako památku na pana profesora Kiliána!

Nyní bych se rád ještě vrátil k našim chlapeckým aktivitám a hrám. Samozřejmě to byl fotbal, který jsme hráli na „plácku“ pod strání vedle Herzánova stavebního dvora. Můj starší kamarád a skaut Milan Zeibert bydlel nedaleko odtud nad „Kytlovkou“ v Dvořeckého ulici. S partou starších kluků, než jsme byli my, prováděli různé zábavné kousky na tom „plácku“. Mimo jiné, on byl velice nápaditý, technicky a manuálně nadaný. Tak tam s partou těchto kluků, kteří ihned po válce sháněli různé vojenské součástky a munici, například třeba „doutňáky“, což vlastně byl trubičkový ekrasit do

dělostřeleckých granátů, který po zapálení a přišlápnutí odstartoval jako přízemní neřízená raketa. O nějaký ten dům výše bydlel pan profesor Theodor Kilián a nad ním u Vojtěchů dva kluci Šoukalovi, se kterými Milan stavěl na plácku mezi Kytlovkou a Herzánovým stavebním dvorem, u cesty na Polanku, podzemní bunkr s přístupovou chodbou dovnitř. Pokud se pamatuji, právě on zhotovil pomocí zrcátek periskop, což bylo pro nás mladší něco nevídaného, zvláště pak, když nás nechali vlézt do toho bunkru a pozorovat periskopem dění na tomto plácku. Kromě toho nás tito starší kluci občas vzali také k německému vraku tanku do Boroviny, který tam zůstal poškozený po ustupujícím Wehrmachtu na konci války. O tento vrak tanku (Panther) se také vedly boje s borovinskými kluky. Dále lyžování a sáňkování na louce u silnice poblíž „Hlucháku“ (Hluchý mlýn), hra na četníky a zloděje ve všech uličkách a kolem kříže za Bisattovou ulicí. Těsně po skončení 2. světové války jsme si v přilehlém lese a údolí směrem k Borovině hráli na vojáky za použití spálených německých zbraní z cihelny v Poušově. Při nelitostných bojích mnohdy tekla krev, i když jsme používali německé helmy. Kámen z praku místo kulky někdy zabloudil, kam neměl, a hned byl problém. Další naší zábavou k nemalé radosti našich rodičů bylo lezení po mostní konstrukci původního starého železničního mostu na trati z Třebíče do Boroviny. Prolézali jsme „koryty“, což byl vlastně U-profil, z jednoho konce mostu na druhý, přes oba podpěrné kamenné pilíře až k Sokolskému stadionu. Dnes je zde nový most přes Libušino údolí a je možné jej přejít po lávce pro pěší bez problému a námahy a kochat se přitom krásným pohledem na zámek a na město. Obyčejně to na nás někdo práskl a doma nás čekal pořádný výprask. Stejně jako když jsme na řece jezdili při jarním tání na ledových krách. Když jsme se přitom náhodou vykoupali, šli jsme se sušit do pekárny k panu Pražanovi, aby doma nic nepoznali. Také jsme si občas zahráli na horolezce při zdolávání stěn bývalých lomů v údolí Stařečského potoka a přímo pod Kostelíčkem, ve kterých se těžil kámen koncem 19. století na stavbu pilířů onoho zmíněného mostu.

V té době byla ještě v provozu parní elektrárna na Polance, která měla pohon generátorů pomocí dvou parních strojů. Byla postavena v letech 1898–1899 maďarskou firmou Ganz a spol., která ji potom provozovala až do roku 1919, kdy ji odkoupilo a provozovalo město Třebíč, jako Městskou elektrárnu. Pozdějšími provozovateli byly ZME a nakonec JME. Voda pro provoz a chlazení těchto zařízení se čerpala z řeky Jihlavy a potom se jí opět část teplé cca 50 °C vracela zpět do řeky. Zde při výtoku z potrubí si starší, podnikavá třebíčská mládež udělala z kamení a drnů malý bazének s teplou vodou, kde se dalo koupat i v zimě, protože nezamrzal. Tam jsme se také chodili koupat i my kluci z Kanciborku. V zimě se teplá voda používala k úpravě ledové plochy na bývalém hokejovém stadionu na Polance. Tato elektrárna byla zrušena okolo roku 1950. A bylo tím po koupání „U teplé vody“. Potom byl ten objekt zrekonstruován a využit na dočasnou trafostanici.

Situace s vodou, zvláště pitnou, byla na Kanciborku ještě po válce trochu složitější. Existovaly sice nějaké soukromé studny ve sklepech domů, nebo několik veřejných studní s pumpami. Málokterý dům byl napojen na městský Vaňkův vodovod, jen v některých ulicích byly na pitnou vodu speciálně upravené hydranty k odběru vody, v kanciboráčtině podle naší babičky „paseny“, které byly přímo na hlavním řádu. Voda se

nosila odtud v „pantovnicích“, nebo „kýblech“ a mnohdy i hodně daleko domů, proto se s vodou šetřilo a pralo se třeba také v dešťovce.

Někteří jsme také navštěvovali skautský oddíl, protože nestor skautingu v Třebíči pan Josef Bublan, kterému jsme říkali „Bubík“, nebo také Rikitan, podle knihy Jaroslava Foglara „Hoši od Bobří řeky“, žil se svojí manželkou Libuší, také skautkou a vynikající učitelkou, nedaleko od nás u železničního přejezdu na Borovinu. Později v Domcích, kde jeho manželka učila ve škole ty nejmladší a také i naše kluky. V tomto jejich původním domě také bylo další dámské kadeřnictví jeho rodičů. Dovedl nás mladé a neukázněné kluky zaujmout idejemi „Skautingu,“ kterými se snažím řídit dodnes, navíc také pocházel „skoro“ z Kaciborku jako my. Bohužel na svoje přesvědčení dopltil s celou rodinou a později mnoho let pracoval jako stavební dělník, až v roce 1968 začal opět pracovat s mládeží, což jeho odchovanci, dnešní skoro šedesátníci pamatují. Ano, čest tomuto slušnému a skromnému člověku. Nesmíme při této příležitosti také zapomenout na zubaře MUDr. Aloise Pučalíka „Aliho“, i když nepochází z Kanciborku, který založil okolo roku 1968 v ZMS Třebíčský oddíl vodních skautů, kam chodili i mí dva synové. Po srpnové okupaci pokračoval pod hlavičkou ROH, ale nadále ve skautském duchu. Za to mu rovněž patří velký dík.

To naše mládí bylo jiné, byla to doba her a lásek, prostě jiná doba, bez počítačů, bez stále chytřejších mobilů a sítě 5G. Byla to doba skromnosti, skutečných přátelství a kamarádů od táborového ohně, kamarádů ze sportu, lehké atletiky, nebo kamarádů od vody a z potápění, TJTL – lyžování a také kamarádů od malých letadýlek až po ta velká, ale také kamarádů a kamarádek ze souboru Třebíččan a spolužáků z PŠS v Třebíči. Všichni jsme měli k sobě blíž a máme ještě dnes, samozřejmě to také nebylo vždy a vše OK. V poslední době nám přátelské kontakty narušil COVID-19, ale na to horší se vždy zapomíná, takový je život, a proto musíme doufat, že se zase bude nám všem lépe „dýchat“.

Omlouvám se těm, kterých se toto moje povídání týká, a také děvčatům, které byly tehdy prima holky přibližně v našem věku, ale měly jiné dívčí starosti, než jaké my, ještě chlupci. Když jsme to pochopili, bylo již pozdě a museli jsme potom po vojně lovit v jiném rybníce. Tímto se omlouvám také za některé nepřesnosti, nebo za neúmyslně zkomolená, nebo změněná jména osob. Bohužel čas je neúprosný a pracuje proti nám seniorům. Děkuji všem, kteří mně poskytli jakékoliv informace pro toto neformální povídání.

Lubomír Strnad

Fotografie Ing. arch. Herzán, pan Štěpnička a ze skautského archivu Milana Zeiberta

Vyšlo v Horáckých novinách č. 18 z 29. 4. 2021, č. 19 z 6. 5. 2021

Příloha Budišovského zpravodaje č. 2/2021 www.mestysbudisov.cz/udalosti/budisovsky-zpravodaj
Samostatně neprodejné

Vydává: Úřad městyse Budišov, IČO 00289159, tel. 568 875 110, e-mail: obec@mestysbudisov

Redakce: Karel Pavlíček (e-mail pavlicek.budisov@seznam.cz, tel. 568 875 212)

Technická realizace: Ing. Ladislav Dokulil

Vyšlo v Budišově dne 30. 6. 2021

Tisk Tiskárna Jan Pospíšil, Velké Meziříčí